

Die dissiplinêre samestelling en geleding van leerinhoude in menslike bewegingskunde

Opsomming

Dekades lank is oor die plek van menslike bewegingskunde (vroeër liggaamlike opvoedkunde) aan universiteite gedebatteer. Tans word verskeie aanpassings gemaak ten opsigte van die leerinhoude, die name van departemente en hul plasinge in verskeie fakulteite. 'n Kritiese ontleding word in hierdie artikel gedoen om vas te stel welke komponent(e) van die leerinhoude as 'n konstante oor die jare waargeneem kan word. Daarna word na die internasionale opset gekyk, gevolg deur 'n sterker fokus op die RSA, om te bepaal wat die huidige stand van sake is ten opsigte van die leerinhoude van menslike bewegingskunde en die plek van die dissipline in die kontemporêre universitêre konteks. Daar word afgesluit met 'n moontlike riglyn vir die toekomstige posisionering van menslike bewegingskunde aan universiteite.

Defining the discipline and articulating the learning content of human movement studies

For decades the teaching of human movement studies (previously physical education) at universities has been the subject of debate. Various adjustments are currently being made in respect of subject content, names of departments, and their allocation to certain faculties. In this study, a critical analysis was performed in order to determine which component(s) of the subject content have remained constant over the years. Next, the international situation was considered, followed by a sharper focus on the RSA, to determine the current state of affairs regarding the subject content of human movement studies and its place in the contemporary university context. In conclusion a possible guideline for the future positioning of human movement studies at universities is provided.

Oor dekades heen is debatte en wetenskaplike diskoers gevoer oor die wetenskap menslike bewegingskunde. Die gebruik van die term menslike bewegingskunde lok verskillende reaksies en uiteenlopende gedagtes uit. Die dissipline het beide medestaanders en teenstaanders. Vele bevraagteken sy wetenskaplike waarde en ander bevestig dit as 'n erkende wetenskaplike kennissterrein. Die wetenskap se eklektiese samestelling bring ook verwarring mee ten opsigte van sy plasing in die kader van wetenskappe aan universiteite.

Bogenoemde stand van sake is tiperend van die ontwikkelingsgang van wat voorheen as liggaamlike opvoedkunde en tans as menslike bewegingskunde bekend staan. Daar was en is voortdurend 'n soeke na 'n erkende, aanvaarbare wetenskaplike onderbou vir dié dissipline. 'n Kritiese uitspraak van Kirk (1990: 9) is uiters relevant:

For a newly arrived field like Human Movement Studies this [an evaluation of the science, NAJC] was nothing short of disaster, since it had little in the way of a tradition of academic excellence to fall back on and was still in the process of building up funding and publications.

Vir die huidige geld hierdie stand van sake nog vir menslike bewegingskunde.

'n Duidelike begroning van en standpunt oor menslike bewegingskunde vir die een-en-twintigste eeu is van kardinale belang, veral in die RSA, waar universiteite en universiteitsonderwys al hoe strenger onder die loep geneem word en kritieke (ongelukkig oorwegend finansiële) aspekte al hoe meer aan die orde kom. Vir 'n begronnende beskouing van menslike bewegingskunde is 'n model daargestel deur Coetzee (1994: 8-12). Die vakinhoude soos aangedui word in 'n mindere of meerdere mate gebruik aan universiteite in die RSA.

In die onderhawige bespreking sal daar gepoog word om te bepaal waarop die klem in die dissiplinêre samestelling van menslike bewegingskunde geplaas word, en hoe so 'n dissipline sy bestaansreg in universitêre konteks kan regverdig. 'n Teoretiese bespreking volg met, as uitvloeisel, 'n kwalitatiewe kyk na vakinhoude in universiteitsdepartemente waar menslike bewegingskunde in die RSA aangebied word.

1. Die historiese oorspronge van menslike bewegingskunde

Die geskiedenis toon dat mense altyd, as deel van hulle lewensbestaan, met fisieke aktiwiteite gemoeid was: "It is obvious that physical activity has been a part of the lives of all people" (Barrow 1983: 60). Die teleologiese waarde van dié aktiwiteite het mettertyd verander, veral om aan te pas by die mens se veranderende lewensituasie. Eers was die fisieke aktiwiteite van die mens gerig op oorlewing (voorsiening van kos) en later op selfverdediging (oorlog). Nog later het dit egter toenemend opvoeding en gesondheid ten doel gehad:

The Greeks revered optimal physical prowess, and greek athletics laid the foundation for subsequent physical education and sport programs. Military training in many countries served utilitarian purposes and replaced aesthetic or religious ideals (Lumpkin 1994: 165, vgl Rice *et al* 1958: 12-20).

Reeds by die vroeë Sjinese vind ons spore van liggaamlike opvoeding. Hierdie stelsel was gekenmerk deur die ontwikkeling van sekere liggaamsvaardighede, soos onder andere boogskiet, "terwyl sekere mediese oefeninge ter wille van organiese vitaliteit ook aandag geniet het" (Botha 1974: 3). Rice *et al* (1958: 7) merk op: "In the fifth century AD, a priest made note of a series of medical exercises called Cong Fu which had been practiced in China since 2600 BC". Daar is ook geglo dat siektes die resultaat was van organiese onaktiwiteit. Sekere liggaamlike bewegings gekombineer met asemhalingsoefeninge was aangewend om die organe te laat funksioneer, die lewe te verleng en ook die siel se onsterflikheid te bevestig (Rice *et al* 1958: 7).

Alhoewel daar gedurende die Middeleeue 'n insinking ten opsigte van liggaamlike opvoeding plaasgevind het, het die tydperk van die rasionalisme, met die oproep om terug te keer na die natuur as grondmotief, weer 'n plek vir fisieke aktiwiteite en oefening ingeruim (vgl Botha 1974: 3). Lumpkin (1994: 165) bevestig dié aanname en skryf: "After social conditions stabilized, the philosophy of naturalism stressed development of the body to help educate the whole child".

Wanneer hoogtepunte in die ontwikkelingsgeskiedenis van liggaamlike opvoedkunde uitgelig word, val die naam op van Guts Muths (1759-1839). Hy was seker een van die eerste liggaamsopvoeders wat met 'n behoorlike sisteem van liggaamsoefeninge voor die dag gekom het. Sy beginsels is gegrond op die fisiologiese en die opvoedingswaarde van oefening (vgl Botha 1974: 4). Die liggaamsopvoedkundige Niels Bukh (1948: 1) het in die inleiding tot sy *Primary Gymnastics* die volgende geskryf:

The purpose of the planning was that gymnastics through its all-round exercises should counteract the one-sided influence which daily life and vocational work had upon Man; and, further, that the gymnastic lesson or practice should be conducted without overtaxing the heart and respiratory organs.

In Swede het Per Henrik Ling (1776-1839) bekendheid verwerf “met sy militêre en mediese gimnastiek, met die klem op die liggaamshouding. Fisieke harmonie en die eenheid van die menslike organisme was die wagwoord — 'n benaderingswyse wat gebaseer was op die fisiologiese uitwerking van die oefeninge” (Botha 1974: 4). Die bydrae van Ling word saamgevat in die volgende woorde: “The Swedish emphasis on the curative and corrective value of gymnastics, commonly known as medical gymnastics, has given the Swedish system adherents throughout the world” (Rice *et al* 1958: 115).

Die tydperk 1900-1935 dui die beginjare van liggaamlike opvoedkunde as wetenskap in die RSA aan:

Gedurende die tydperk 1936-1949 het die Liggaamlike Opvoedkunde in Suid-Afrika 'n merkwaardige vooruitgang getoon, veral ten opsigte van die opleiding van onderwysers en instruktors in Liggaamlike Opvoedkunde, die geleidelike verbetering van toestande in skole en in die verdedigingsmag en die instelling van die Nasionale Adviserende Raad vir Liggaamlike Opvoedkunde (NARLO) (De Klerk 1986: 37-8).

NARLO se hoofopgaaf was “om die algemene standaard van die volk se liggaamsbou te verhoog en om kennis aangaande gesondheidsreëls met inbegrip van opvoeding te versprei” (Vermaas 1989: 67).

Die skoolgaande jeug was na die oorlogsjare ondervoed en ongesond. Mediese inspekteurs is aangestel om dié probleem aan te spreek en ook op die liggaamlike fiksheid van die leerlinge te let (vgl De Klerk 1986: 40 en Vermaas 1989: 61). Die mediese inspekteurs het

vele gebreke by skoolleerlinge geïdentifiseer, maar die verbetering van die toestand deur middle van liggaamsoefeninge is 'n lae prioriteit gegee (vgl Vermaas 1989: 61).

Die studie van liggaamlike opvoedkunde het die weg gebaan vir die instelling van die akademiese dissipline, en wél by die Universiteit van Stellenbosch. Sedert 1937 is 'n kursus in dié vak aldaar aangebied, terwyl daar vanaf 1945 te Grahamstad (Rhodes University) 'n soortgelyke kursus ontwikkel is (De Klerk 1986: 45). Die Universiteit van Pretoria, die Potchefstroomse Universiteit vir CHO, en die Universiteit van die Vrystaat het spoedig dieselfde weg ingeslaan en 'n ontleding toon 'n groot mate van ooreenstemming wat betref die vakinhoud in dié beginjare. Die rede is dat al hierdie universiteite toe as universiteitskolleges van die Universiteit van Suid-Afrika gefunksioneer het.

As voorbeeld van die eerste inhoud van die sillabus in liggaamlike opvoedkunde word gekyk na wat by die Universiteit van Stellenbosch aangebied is:

Die sillabus vir teoretiese Liggaamlike Opvoedkunde het soos volg daar uitgesien:

- Toepassing van anatomie en fisiologie;
- Algemene gesondheidsleer;
- 'Colloquium' oor probleme;
- Toepassing van biologiese beginsels op Liggaamlike Opvoedkunde;
- Geskiedenis van Liggaamlike Opvoedkunde.

Die praktika van Liggaamlike Opvoedkunde het onder andere ingesluit:

- Massering;
- Korrektiewe gimnastiek (Vermaas 1989: 97-8).

Die gesondheidsfenomeen (alhoewel in verskillende manifestasies) was vanaf die beginjare deel van die studieveld van liggaamlike opvoedkunde. Daarnaas het liggaamlike opvoedkunde en later menslike bewegingskunde op verskeie studieonderwerpe begin fokus wat verband gehou het met die mens in beweging. Tans manifesteer laasgenoemde onder andere in rekreasie- en toerismestudie, sportwetenskap, kinderkinetika, biokinetika en bewegingsopvoedkunde. Ge-

noemde geledinge lei tot spesialisasie op nagraadse vlak in departemente vir menslike bewegingskunde.

In al die genoemde geledinge bly die gesondheidsfenomeen 'n fokusterrein, alhoewel die uitkomste binne elk op 'n eie unieke wyse bereik word. Hiervan getuig die sillabusse vir menslike bewegingskunde in universiteitsjaarboeke (vgl Tabel 2).

Verskillende modelle bestaan vir die vakinhoudelike samestelling van menslike bewegingskunde. Erkende modelle van Lumpkin *et al* word breedvoerig bespreek in Coetzee (1994: 8-9). Bestaande vakinhoudes word as volg beskryf: funksionele anatomie, oefenфизиologie, motoriese leer en ontwikkeling, biomeganika, bewegingsbeserings, aangepaste bewegings by liggaamshoudingafwykings, psigologie, sosiologie, filosofie en bestuur (vgl Coetzee 1994: 11).

Botha (1974: 8) het in sy intreerede reeds beklemtoon dat die “ontwikkeling en behoud van die gesondheid as toestand van liggaamlike welsyn” ’n opgaaf van die liggaamlike opvoedkunde is. Dit behels dus uiteraard die ontwikkeling van

die verskillende orgaanstelsels, soos die asemhaling- en bloedsomloopstelsels, asook beweeglikheid en 'n goeie houding. Dit kan ook as optimale fisieke fiksheid beskou word; verder: vitaliteit of lewenskragtigheid en 'n higiëniese ingesteldheid en eerbied vir die liggaam.

Gedurende hierdie selfde tydsfase het Putter (1978: 71) in sy intreerede genoem dat liggaamlike opvoedkunde naas die kind se opvoeding ook met die volwasse mens bemoeienis moet maak. Hy het na P H Ling verwys as 'n stem roepende in die woestyn

toe hy 'n deeglike voorkennis van die anatomie en fisiologie as noodsaaklik vir die liggaamsopvoeder bepleit het. Tans is hierdie terreine, veral die Fisiologie, een van die vernaamste raakvlakke tussen Liggaamlike Opvoedkunde met ander wetenskappe (vgl Rice *et al* 1958: 115).

Putter (1978: 72) was versigtig in sy verklaring oor die waarde van oefening vir gesondheid, maar het dit tog duidelik gestel dat

oefening as 'n profilaktikum sowel as 'n terapeutikum aangewend kan word. Oefening is slegs een van die metodes wat aangewend kan word ter behandeling of ter voorkoming van sekere siektes. Juis hierin lê dit dan ook opgesluit dat oefening, veral as 'n terapeutikum, uiters versigtig aangewend moet word.

Die waarde van fisieke aktiwiteit en die verband daarmee met gesondheid is egter duidelik aangetoon deur Pate (1995: 313), Sallis *et al* (1999: 127) en Shephard (1995: 298). Mcardle *et al* (1996: 671) vat saam:

It is helpful in this regard to define overall health as reflecting a person's ability to successfully complete physical tasks and to possess certain functional abilities. The measurement and demonstration of this functional ability provides an objective means to assess an individual's health status.

By 'n algemene vergadering gedurende 1985 te Pretoria het alle hoofde van die betrokke departemente aan universiteite besluit om die naam liggaamlike opvoedkunde te vervang en te verander na menslike bewegingskunde. Die rede vir hierdie stap was die ongekende groei in vakinhoude en die daarmee gepaardgaande ontwikkeling van gespesialiseerde geledinge soos biokinetika, sportwetenskap, rekreasie en toerisme, sowel as bewegingsopvoedkunde. As oorkoepelende naam is besluit op menslike bewegingskunde en dit is dan ook vanaf 1986 by al die universiteite in gebruik geneem. Sedert 1999 het die situasie weer begin verander, met universiteite wat dié departemente se naam verander. Hierdie keer egter (in teenstelling met 1985) handel elke universiteit op eie inisiatief en volgens eie behoefte, met inagneming van die gemeenskap wat dit bedien.

Weens die uitgebreidheid van die vakinhoude van menslike bewegingskunde het spesialisasie (veral op nagraadse vlak) al hoe meer op die voorgrond getree. Die algemene tendens was om te onderskei tussen rekreasie- en toerismestudie, sportwetenskap, bewegingsopvoedkunde en biokinetika (oefenkunde).

Die geleding biokinetika (oefenkunde) vorm 'n integrale deel van voorgraadse kursusse aan universiteite in die RSA en bied die moontlikheid van spesialisering op honneursvlak. Registrasie van dié professie is op 9 September 1983 in die Staatskoerant afgekondig en dit het toe geresorteer onder die Beroepsraad vir Mediese Wetenskap (Strydom 1985: 35).

Met die daarstelling van die nuwe "Health Professional Council of South Africa" is biokinetika ingedeel onder die toesig van "The Professional Board for Physiotherapy, Podiatry and Biokinetics".

Universiteite wat opleiding in dié vak bied, word gekeur en geakkrediteer. 'n Kort beskrywing van die biokinetikageleding van menslike bewegingskunde word gevind in die werk van Strydom (1986: 12), waar hy soos volg skryf:

In die rehabilitasie (fase 3) kan Biokinetika 'n besonder belangrike bydrae lewer. Waar die Fisioterapie die funksionele vermoë van 'n bepaalde beseerde gedeelte rehabiliteer, is die werk van die Biokinetikus hierby aanvullend waar hy/sy die ergologiese vermoë dus rehabiliteer.

Die voorkomende aspek van gesondheid vorm ook deel van dié dissipline:

Die funksie van hierdie dissipline as lid van 'n multidissiplinêre gesondheidsplan sal uit die aard van die saak die primêre klem laat val op die bevorderende en voorkomende aspekte van die algemene gesondheid (Strydom 1985: 57).

Gesondheid en lewensfunksies vorm dus 'n inherente deel van die sillabusse van menslike bewegingskunde. Retrospektief is waargeneem dat die gesondheidsfenomeen voortdurend by fisieke aktiwiteite, liggaamlike opvoedkunde en later menslike bewegingskunde in ag geneem is (vgl Tabel 2).

Resente uitsprake oor fisieke aktiwiteite en die waarde daarvan vir gesondheid word al hoe meer deur navorsing bevestig. Cheng *et al* (2000: 121) skryf:

Physical activity has numerous health benefits and may also represent a cost effective approach to the prevention of peptic ulcers. Strategies to promote safe walking, jogging, and cycling may benefit many aspects of health in addition to the cardiovascular and musculoskeletal systems.

Nieteenstaande vele wetenskaplike bewyse deur erkende navorsers, beweer King (2000: 80) dat talle mense in Brittanje sowel as ander geïndustrialiseerde wêrelddele die waarde van fisieke aktiwiteite ontbeer:

Faced with this epidemic, there is a growing need for physical activity interventions that can be widely disseminated to all segments of the population across the lifespan.

'n Nuwe tendens word in Duitsland gevind waar beskouings oor sport en gesondheid nader aan mekaar beweeg. Knoll (2000: 55) beweer: "Issues of effect of sportive activity on different aspects of

health with various target groups will be the central focus of research in future.” Dus vind ons aktiwiteite (soos in biokinetika) wat as profilaktuur vir gesondheid moet geld, maar daarnaas sal sportdeelname en die spesifieke invloed daarvan op gesondheid onder die loep geneem moet word. Dieselfde beginsel geld vir rekreasiestudie, waar veral terapeutiese rekreasie huidig sterk aan die orde is en dus ook ’n inherente deel uitmaak van vakinhoud in menslike bewegingskunde:

The basis for therapeutic recreation practice must transcend the cognition that recreation, by its nature, is good, so it has benefit to the well-being of all persons, including those who are ill (Austin & Crawford 1996: 45).

Ten slotte kan gekonstateer word dat die bestudering van die gesondheidsfenomeen as deel van menslike bewegingskunde verder ondersoek moet word en moet meehelp om die mensdom te lei na ’n verskeidenheid wetenskaplik bepaalde fisieke aktiwiteite, wat uiters noodsaaklik is vir gesondheidsbevordering en siektevoorkoming (vgl King 2000: 81).

2. Resente wêreldtendense ten opsigte van menslike bewegingskunde

Tot dusver is gepoog om baie kortliks en onvolledig aan te toon hoe die vak liggaamlike opvoedkunde en later menslike bewegingskunde hier te lande ontwikkel het, asook die invloed van sekere stelsels en strominge op dié vakgebied te wys.

Voorts word baie vlugtig gekyk na die stand van menslike bewegingskunde in ander gedeeltes van die wêreld. Slegs enkele voorbeelde word geneem om resente riglyne aan te dui. Die gedagtes wat uitgespreek word, volg nie ’n kronologiese orde nie, maar sal eerder tematies aangebied word.

In België het liggaamlike opvoedkunde vroeg reeds akademiese status verkry, en dié land kan as voorloper in dié verband gesien word: “Because of the strong emphasis on biomedical and health sciences, these institutes also started training programs in physical therapy or so called kinesitherapy” (Renson 1990: 16). Duidelik is hier waar te neem dat die rigting van gesondheidskonserverende en

rehabiliterende aspekte die plasing en status van liggaamlike opvoedkunde in België bepaal het.

Ook in België, naamlik te Leuven, is 'n eerste stap gedoen toe die Liggaamlike Opvoedkunde Instituut in 1976 'n volle departement in die Fakulteit vir Mediese Wetenskappe geword het. Ontwikkeling en samewerking het in 1985 daartoe gelei dat "[...] the Institute gained equal rights with the Faculty of Medicine and the Institute of Pharmaceutical Sciences, all three together composing the Group of Biomedical Sciences" (Renson 1990: 16).

Wat Nederland betref: by die Vrije Universiteit van Amsterdam is die filosofiese begronding vir menslike bewegingskunde te vind in die volgende stelling:

Human movement can be viewed as the product of an interaction between a biological system with a complex organization, a task to be executed, and an environment to be negotiated. Movement is a pluriform phenomenon and as such is best studied by an integrated approach involving a number of scientific disciplines (Beek & Hopkins 1991: 27).

Bogenoemde insigte het daartoe gelei dat die Fakulteit Menslike Bewegingskunde aldaar in 1987 duidelikheid gekry het oor sy staanplek in die universitêre konteks: "At this time, the Faculty moved into new purpose-built facilities on the sixth floor of the building of the Medical Faculty at the campus of the Free University" (Beek & Hopkins 1991: 27). Dié skuif het ook 'n paradigmaskuif in die epistemologiese konteks meegebring, en die sterk pedagogiese aannames is verruil vir gesondheidsoorwegings en mediese grondmotiewe.

In Brittanje beweer Arnold (1994: 9) dat fisieke aktiwiteite 'n breë en uitgebreide fenomeen is wat op bewegingskundige uitgangspunte gerig moet word. Sy siening is meer gebalanseerd en omvat alle bestaanswyses van die mens, maar is meer gerig op die fisieke en fisiologiese dimensies.

In Australasië is die debat oor die funksionering van menslike bewegingskunde ook lewendig en interessant om te volg. Kirk (1990: 9) beweer dat by verskeie departemente in Australië opnames bepaal dat sosiologiese, historiese, pedagogiese en filosofiese aspekte, by die meer gesondheidsgeoriënteerde grondmotief moet aanpas en dat klem

op “physiologists, anatomists, biomechanists, sport psychologists and motor learning theorists” geplaas moet word (Kirk 1990: 9).

In aansluiting by bogenoemde gedagtes skryf Abernethy *et al* (1997: 6) dat alle veranderinge aan vakinhoud en epistemologiese evaluering in Australië nie van die grondoortuigings van gesondheid, welstand en deelname aan fisieke aktiwiteit en prestasie ten opsigte van fisieke vermoëns mag wegbeweeg nie. In ooreenstemming met Kirk (1990: 9) stel Abernethy *et al* (1997: 5) duidelik: “Many of these departments place greater emphasis on biophysical science subjects”.

Dieselfde tendens is waar te neem in Nieu-Zeeland, waar die grootste departement vir opleiding in menslike bewegingskunde geleë is by die Skool vir Liggaamlike Opvoedkunde, Universiteit van Otago. Die Skool funksioneer as ’n akademiese eenheid in die Afdeling Wetenskappe onder die vaandel van die Fakulteit Natuurwetenskappe (School of Physical Education 2000).

Oor die VSA skryf Adams (1991: 1) dat menslike bewegingskunde daar toenemend ’n akademiese inslag gekry het (steeds met die klem op die professionele aard daarvan) met die bewegende mens as sentrale fokuspunt. Tweedens, weens die sterk aandrang op en behoefte aan gesondheid van die samelewing, en die gevaardgaande fiksheidsfenomeen, is die tradisionele opvoedkundige doelstellings minder opvallend daar. Adams (1991: 2) bring die saak in perspektief:

[...] modern programs seek to enhance the opportunity for one to achieve optimal development of motor skills and physical fitness commensurate with health and well-being, together with knowledge and attitudes likely to enhance one’s electing a physically active lifestyle.

Bogenoemde aannames en ontwikkeling kan verklaar word teen die agtergrond van die standpunte van die American Medical Association (AMA).

In 1960 en weer in 1969 het die “House of Delegates of the AMA” onder andere die volgende resoluë aanvaar:

- Die mediese profesie het as pionier gedien om liggaamlike opvoeding in skole en kolleges te vestig.
- Daar is al hoe meer wetenskaplike bewyse dat deurdagte oefening ’n uitwerking het op die behoud van gesondheid en die voorkoming van degeneratiewe siektes.

- In 'n eeu van groeiende spanning kan korrekte fisieke aktiwiteite meehelp om stres, en dus ook die geestesgesondheid van die mens, positief beïnvloed.
- Die Amerikaanse Mediese Vereniging (AMA), deur al sy subverenigings, moet alles in sy vermoë doen om effektiewe liggaamlike opvoeding vir alle leerlinge en studente aan kolleges te bevorder (vgl Barrow 1983: 90).

Die afleiding wat 'n mens uit bogenoemde inligting kan maak, is dat die klem radikaal op die gesondheids- en welsynfenomene val, met die gehalte van menslike lewe as hoofopgaaf vir die menslike bewegingskundiges. Dit word as aksioma aanvaar dat menslike bewegingskunde se fokus val op wetenskaplik begronde bewysvoering dat fisieke aktiwiteite 'n belangrike bydrae te lewer het in 'n multi-professionele aanslag ter bevordering van die algehele gesondheid van die mens.

In die volgende afdeling sal daar krities evaluerend na die vakinhoud van menslike bewegingskundekursusse gekyk word, ten einde te bepaal waar die klem in die opleiding van dié wetenskaplikes val.

3. Die epistemologiese veld van menslike bewegingskunde

Weer eens sal 'n *capita selecta* van die vakinhoud van menslike bewegingskunde vir ontleding gebruik word. Vir die doel van die studie is 'n uitgebreide deurskouing egter nie moontlik nie. Die situasie aan universiteite in die RSA sal egter noukeurig onder oë geneem word.

Aan die Vrije Universiteit van Amsterdam behels die departement se visie dat multidisiplinêr saamgewerk word met die volgende departemente (gesetel in die Fakulteit van Mediese Wetenskappe): "Education Sciences, Exercise Physiology, Muscle Physiology, Functional Anatomy and Biomechanics, Health Science, Psychology and Theory and History of Movement Science" (Beek & Hopkins 1991: 27 en 28). 'n Verdere aanduiding van die klem op gesondheids- en natuurwetenskaplike aspekte is te vind in die fokus van die navorsingsprogramme van die departement menslike bewegingskunde van dié universiteit:

The programmes are currently entitled:

1. Architecture, function, and coordination of skeletal muscles.
2. External power and energy liberation in cyclical movements.
3. Complex human motor actions.
4. Longitudinal research on children with developmental risks (Beek & Hopkins 1991: 29).

Alhoewel bogenoemde temas reeds in 1991 geïdentifiseer is, is daar aangedui dat dit “longitudinale studies” is sodat dit steeds geld vir die huidige bestel. In Australië verklaar Abernethy (1997: 5) onomwonde:

Many of these departments place greater emphasis on biophysical science subjects (for instance exercise physiology, biomechanics, functional anatomy and motor learning) than sociocultural or pedagogy subjects.

Renson (1990: 20) dui aan dat die volgende vakinhoudse epistemies aan menslike bewegingskunde in België is:

- Developmental kinanthropology studies the dynamic process of physical growth, motor development and sport socialization in this mutual interaction.
- Differential kinanthropology studies the structure of physical, motor and behavioral characteristics in their mutual interaction as well as the differentiation of these factors between different groups or categories.
- Social-cultural kinanthropology studies to what extent social and cultural determinants affect physical, motor and behavioral aspects in their mutual interaction.
- Clinical kinanthropology studies the therapeutic applications of human movement in the interrelated areas of physical, motor and behavioral disorders.
- Agogical kinanthropology studies the educational process in the interrelated areas of physical/health education, movement/safety education and sport/dance/outdoor education.

Indien bogenoemde ontleed word, blyk dit dat al vyf die geleidinge, as sentrale tema, gesondheid en motoriese welstand bevat, wat dan multidissiplinêr uitkring na die genoemde vakinhoudse — weer eens ’n aanduiding van die klem op ’n gesondheids- en natuurwetenskaplike onderbou.

4. Bevindinge ten opsigte van RSA universiteite

Wanneer die situasie in die RSA onder die loep geneem word, is die name van departemente en hul fakulteitsplasing van belang (vgl Tabel 1).

Tabel 1: Name van departemente en hul fakulteitsplasing

Universiteit	Departement se naam en fakulteitsplasing
A	Kinesiologie en Liggaamlike Opvoedkunde Opvoedkunde (in oorgang na Gesondheidswetenskappe)
B	Biokinetika, Sport- en Vryetydswetenskappe Geesteswetenskappe (in oorgang na Gesondheidswetenskappe)
D	Sport en Bewegingstudies Ekonomiese en Bestuurswetenskappe
E	Afdeling Liggaamlike Opvoedkunde Opvoedkunde
C	Skool vir Biokinetika, Rekreasie en Sportwetenskappe Gesondheidswetenskappe
H	Menslike Bewegingskunde Geesteswetenskappe
I	Menslike Bewegingskunde Lettere
J	Menslike Bewegingskunde Gesondheidswetenskappe
F	Sportwetenskap Gesondheidswetenskappe
K	Sport, Rekreasie en Oefenkunde Gesondheidswetenskappe
L	Sportwetenskap Opvoedkunde
M	Menslike Bewegingskunde Natuurwetenskappe
G	Menslike Kinetika en Ergonomika Natuurwetenskappe

Die onderafdelings en hulle relatiewe gewigte in die samestelling van die vakinhoud (kurrikulums) van menslike bewegingskunde op voorgraadse vlak word voorts ontleed, aan die hand van inligting wat uit elke universiteit se jaarboek verkry is. Só 'n ontleding kan problematies wees, gesien die groot verskeidenheid afdelings en onderafde-

lings van die dissipline. Daar kan egter met die volgende onderskeidings volstaan word:

- Geesteswetenskaplike inhoude (bv opvoedkundig, sosiaal, psigologies, histories, filosofiese, asook rekreasie- en toerisme-temas).
- Natuur- en gesondheidswetenskaplike inhoude (bv fisiologies, anatomies, oefenkundig, motoriese leer, gesondheid, welsyn, bio-kinetika en kinesiologie).

Om 'n summiere skeiding tussen bogenoemde twee terreine te maak is nie altyd prakties moontlik nie, aangesien die geesteswetenskaplike geledinge direk op die natuur- en gesondheidsgeledinge kan infokus, en dié sake kan dan vanuit daardie perspektief bestudeer en onderrig word. Ek laat my dus lei deur die sillabusse in die jaarboek van elke universiteit; die aantal periodes/krediete/vraestelle van afdelings sal bepalend wees vir die onderskeiding tussen geesteswetenskaplike en natuur- en gesondheidswetenskaplike gedeeltes. Só 'n werkswyse kan nie ten volle op 'n eksakte numeriese weergawe staatmaak nie. Soos gemeld, word daar met veranderlikes gewerk, maar die uitkoms kan tog breedweg 'n goeie aanduiding wees van die gewig wat toegeken word aan onderskeidelik geesteswetenskaplike en natuur- en gesondheidswetenskaplike inhoude (vgl Tabel 2).

Daar moet ook melding gemaak word van die feit dat sekere universiteite se departemente meer as een kwalifikasie lewer, waarvan sommige se samestelling meer natuurwetenskaplik en/of gesondheidswetenskaplik en onder meer geesteswetenskaplik van aard is. Dié stand van sake beïnvloed nie die uitkoms van die onderhawige navorsing nie, aangesien daar direk op die vakinhoud vir menslike bewegingskunde gefokus is en dit bepalend was vir die berekening wat persentasiegewys aangedui is.

Tabel 2: Breë wetenskapsinhoudelike verdeling van departemente se kurrikula

Universiteit	Fakulteit	Geesteswetenskaplike vakinhoud	Natuur- en gesondheidswetenskaplike vakinhoud
C	Geesteswetenskappe	44%	56%
F		28% Gemiddelde: 37%	72% Gemiddelde: 63%
J		41%	59%
K		37%	63%
E	Opvoedkunde	55%	45%
A		33% Gemiddelde: 48%	67% Gemiddelde: 52%
L		56%	44%
M	Natuurwetenskappe	29% Gemiddelde: 47%	71% Gemiddelde: 75%
G		20%	80%
D	Ekonomiese en Bestuurswetenskappe	Gemiddelde: 47%	53% Gemiddelde: 53%
I	Lettere	41% Gemiddelde: 41%	59% Gemiddelde: 59%
B	Geesteswetenskappe	57% Gemiddelde: 51%	43% Gemiddelde: 49%
H		45%	55%
Totaal		42%	58%

Daar moet ook melding gemaak word van die feit dat sekere universiteite se departemente meer as een kwalifikasie lewer, waarvan sommige se samestelling meer natuurwetenskaplik en/of gesondheidswetenskaplik en onder meer geesteswetenskaplik van aard is. Dié stand van sake beïnvloed nie die uitkoms van die onderhawige navorsing nie, aangesien daar direk op die vakinhoud vir menslike bewegingskunde gefokus is en dit bepalend was vir die berekening wat persentasiegewys aangedui is.

5. Studenteprofiel

Dit spreek vanself dat die rigting waarin studente op honneursvlak en verder spesialiseer, die koers van die dissiplineverdieping bepaal. In navorsing deur Coetzee & Venter (1996: 153) is aangedui dat op magister- en doktorsvlak in die RSA die geesteswetenskaplike geleding nagenoeg 25% van die geregistreerde studentetal in menslike bewegingskunde akkommodeer, terwyl biokinetika/oefenkunde

/sportwetenskap as spesialiteitsgeleding nagenoeg 75% van dié studente trek. Daar word voorts gelet op die stand van sake ten opsigte van honneursstudente aan twaalf universiteitsdepartemente waar menslike bewegingskunde aangebied word. Dié getalle is van toepassing op die ingeskrewe studente vir 2000 (vgl Tabel 3).

Tabel 3: Honneursstudente aan universiteite in die RSA 2000

Universiteite	Geesteswetenskappe	Natuur-/Gesondheidswetenskappe
A	5	1
B	10	21
D	6	43
C	2	29
H	4	19
I	3	3
J	2	14
F	1	12
K	10	1
L	3	30
M	0	10
G	0	4
Totaal	19%	81%

6. Bevindings

Wat duidelik uit die voorgaande bespreking blyk, en deur die literatuur bevestig word, is dat in die ontwikkelingsgang van menslike bewegingskunde die aandag van meet af aan op die gesondheid, welstand, welsyn en lewensgehalte van die mens geval is. Daar kan sover gegaan word om te beweer dat die gesondheidsfenomeen die aanvanklike rede vir en stukrag agter die ontwikkeling van menslike bewegingskunde as dissipline was. Soos aangedui is hierdie 'n wêreldwye verskynsel en is daar, veral in die twintigste eeu, al hoe meer 'n tuiste vir dié wetenskap gevind in gesondheidswetenskaplike en/of natuurwetenskaplike fakulteite aan universiteite (vgl Tabel 1). Dit is waarskynlik dat dié tendens in die een-en-twintigste eeu sal voortduur.

In die RSA is twee departemente of skole (16% van die totale aantal departemente of skole menslike bewegingskunde) tans in 'n proses van konsultasie om staanplek in 'n fakulteit gesondheidswetenskappe te vind. Vier departemente of skole (31%) is reeds in 'n

fakulteit vir gesondheidswetenskappe geplaas. Twee verdere departemente of skole (16%) is in 'n fakulteit natuurwetenskappe gehuisves, terwyl twee departemente of skole (16%) hulle tuiste by die geesteswetenskappe vind. Een van laasgenoemde twee is tans besig met onderhandelinge vir 'n verskuiwing na gesondheidswetenskappe.

Daar is een departement of skool (8%) in 'n fakulteit lettere. (As rede vir dié plasing is aangegee dat die betrokke universiteit nie 'n fakulteit gesondheidswetenskappe het nie). Drie departemente of skole (23%) is gesetel in 'n fakulteit opvoedkunde (een is besig met onderhandelinge vir 'n verskuiwing na gesondheidswetenskappe). Voorts is daar een departement of skool (8%) in 'n fakulteit ekonomiese en bestuurswetenskappe.

Opsommend is daar dus reeds 47% (6) departemente of skole in fakulteite gesondheids- of natuurwetenskappe gesetel.

Bring ons Tabel 2 aan die orde om te bepaal waar die klem ten opsigte van vakinhoudelê, dui die finale opname dat, nieeenstaande die uiteenlopende plasing van departemente of skole in verskillende fakulteite, die geesteswetenskaplike vakinhoudelê 42% van die totaal beslaan, terwyl die gesondheids- en natuurwetenskaplike inhoudelê gemiddeld 58 % van die geheel verteenwoordig.

Ten opsigte van die spesialisasie op nagraadse vlak (honours) in menslike bewegingskunde is die volgende gevind (vgl Tabel 3): 'n oorweldigende meerderheid, nl 81% (187) studente, spesialiseer in gesondheids- of natuurwetenskaplike artikulasies, terwyl slegs 19% (46) van die studente hulle studies in geesteswetenskaplike geleding voortsit. Die bevinding stem ooreen met dié van die navorsing van Coetzee & Venter (1996: 149-54).

7. Aanbeveling

Dit is belangrik dat elke departement of skool menslike bewegingskunde in die RSA opnuut en krities na sy plasing in universiteitskonteks sal kyk.

Kennis moet geneem word van die ontwikkelinge in die dissiplineveld, terwyl 'n eie evaluering van die huidige gesitueerdheid van die departement of skool gedoen en 'n kritiese missie en visie ten opsigte van sy toekoms bepaal moet word. Daar sal dus kennis ge-

neem moet word van internasionale neigings (11-3) sowel as van die stand van sake in die RSA (vgl Tabel 2).

Dit is duidelik dat daar rekening gehou moet word met navorsingsbevindinge wat aandui dat die algemene tendens is om veral die gesondheidswetenskappe as tuiste te sien vir die dissipline menslike bewegingskunde. Waar Botha (1974) die vraag vra: *Die liggaamlike opvoedkunde: geesteswetenskap?*, sal die huidige antwoord moet wees: Die menslike bewegingskunde: gesondheidswetenskap.

Bibliografie

- ABERNETHY P, D MACDONALD & K BRAMICH
 1997. Undergraduate subject relevance: a human movement studies case study. *The ACHPER Healthy Lifestyle Journal* 44(4): 5-10.
- ADAMS W C
 1991. *Physical education, exercise and sport sciences*. Philadelphia: Lea & Febiger.
- ARNOLD P J
 1994. Kinesiology and the professional preparation of the movement teacher. *International Journal of Physical Education* 31(4): 8-14.
- AUSTIN R & M E CRAWFORD
 1996. *Therapeutic recreation*. Boston: Allyn & Bacon.
- BARROW H M
 1983. *Man and his movement: principles of physical education*. Philadelphia: Lea & Febiger.
- BEEK P J & B HOPKINS
 1991. Human movement sciences at the Free University Amsterdam. *International Journal of Physical Education* 38(2): 27-31.
- BOTHA J L
 1974. *Die liggaamlike opvoedkunde: geesteswetenskap?* Intreerede, Universiteit van Pretoria: Pretoria.
- BUKH N
 1948. *Primary gymnastics*. London: Methuen.
- CHENG V, C A MACERA, D R DAVIS & S N BLAIR
 2000. Does physical activity reduce the risk of developing peptic ulcers? *British Journal of Sports Medicine* 34: 116-21.
- COETZEE N A J
 1994. In search of a founded epistemology for human movement science. *International Journal of Physical Education* 31(1): 8-12.
- COETZEE N A J & E J VENTER
 1996. Research trends in human movement science at universities in the Republic of South Africa. *International Journal of Physical Education* 33(4): 149-54.
- DE KLERK R I
 1986. Die bydrae van enkele liggaamlike opvoedkundiges tot die ontwikkeling van die vak in Suid-Afrika vanaf die begin van die twintigste eeu. Ongepubl DED-proefskrif. Potchefstroom: Potchefstroomse Universiteit vir CHO.
- KING A C
 2000. Role of exercise counselling in health promotion. *British Journal of Sports Medicine* 34: 79-85.
- KIRK D
 1990. Knowledge, science and the rise of human movement studies. *The ACHPER National Journal* 127: 8-18.

KNOLL M

2000. Sport and health. *International Journal of Physical Education* 37(2): 50-7.

LUMPKIN A

1994. *Physical education and sport. A contemporary introduction*. St Louis, Missouri: Mosby.

MCARDLE W D, F I KATCH & V L KATCH

1996: *Exercise physiology*. Baltimore, Maryland: Williams & Williams.

PATE R R

1995. Physical activity and health: dose-response issues. *Research Quarterly for Exercise and Sport* 66(4): 313-7.

PUTTER W J

1978. Die profilaktiese en terapeutiese waarde van oefening. *Suid-Afrikaanse Tydskrif vir Navorsing in Sport, Liggaamlike Opvoedkunde en Ontspanning* 1(1): 71-81.

RENSON R

1990. From physical education to kinanthropology: a quest for academic and professional identity. *International Journal of Physical Education* 27(3): 10-24.

RICE E M, J L HUTCHINSON & M LEE

1958. *A brief history of physical education*. New York: Ronald Press.

SALLIS J F, T L MCKENZIE & B KOLODY

1999. Effects of health-related physical education on academic achievement: Project SPARK. *Research Quarterly for Exercise and Sport* 70(2): 127-34.

SCHOOL OF PHYSICAL EDUCATION, UNIVERSITY OF OTAGO

2000. <<http://physed.otago.ac.nz>>

SHEPHARD R J

1995. Physical activity, health, and well-being at different life stages. *Research Quarterly for Exercise and Sport* 66(4): 298-302.

STRYDOM G L

1985. *Biokinetika as professionele dissipline*. Potchefstroom: Potchefstroomse Universiteit vir CHO.

1986. *'n Handleiding vir studente in menslike bewegingskunde*. Potchefstroom: Die Potchefstroomse Universiteit vir CHO.

UNIVERSITY OF OTAGO, NEW ZEALAND

2000. Exercise and sport science major. <<http://physed.otago.ac.nz/course/exxss.html>>

VERMAAS E-J

1989. Liggaamlike opvoedkunde aan die Universiteit van die Oranje-Vrystaat. Ongepubl MA-verhandeling. Bloemfontein: Universiteit van die Oranje-Vrystaat.